

WOJCIECH WĄDOŁOWSKI

UNIwersytet w Białymstoku

E-MAIL: WOJCIECHWADOLOWSKI@INTERIA.PL

MIEDZY EUROPEJSKOŚCIĄ A LOKALNOŚCIĄ. PRZESTRZENIE TOŻSAMOŚCI W BADANIACH STUDENTÓW BIAŁEGOSTOKU

Żyjąc w dzisiejszym świecie, funkcjonujemy w wielu perspektywach. Nasze poczucie identyfikacji sięga znacznie dalej niż własny dom i własne podwórko. Poszerzamy punkty odniesienia na miasto, w którym żyjemy, identyfikujemy się z regionem, własnym krajem, kontynentem. Jednostka ustanawia wokół własnej przestrzeni przenikające się kręgi tożsamości o różnej sile identyfikacyjnej.

Przestrzeń przetwarzamy w poszczególne identyfikowalne fragmenty, nadając im własne i dzieląc ich zbiorowe znaczenie. Jedne przynależą do naszej wyobraźni, pamięci jako własne, inne rzeczywiście materialnie należą do nas, jak dom czy kawałek lasu. Dla wielu osób związek z miejscem jest jedną z najistotniejszych cech tożsamości. Przenika się tu wiele perspektyw: porządek doświadczenia jednostki, wspólnoty, historii, porządek mitologiczny [Mach 1993: 70]. Z naszego punktu widzenia istotne jest to, iż komponent przestrzenny, konkretne granice geograficzne są w nich immanentnie zawarte. Poza tym, przestrzeń, która nas otacza zawiera coraz szersze kręgi. Są po części wyznaczone przez podział administracyjny związany z etnicznością [Posern-Zieliński 2005]. Przekłada się naturalnie na nasze postrzeganie, z perspektywy kontynentu, kraju, regionu, miasta, dzielnicy. Poczucie bycia związanym z konkretnym miejscem to trwały, pozytywny związek pomiędzy jednostką lub grupą a ich otoczeniem [Altman, Low 1992]. W tym przypadku nie jest konieczna identyfikacja z osobami, które są wokół nas, można identyfikować się z samą przestrzenią [Schmidt 2001: 43].

Każda jednostka, każda grupa społeczna wiąże swoją egzystencję z określoną przestrzenią. Jest to oczywiste, ponieważ jako osoby zajmujemy określone miejsce w przestrzeni, kształtujemy ją, w niej funkcjonujemy,

przekształcamy, zawsze jakaś część ziemi znajduje się pod naszymi stopami. Przestrzeń, terytorium pełni funkcje tożsamościotwórcze i podtrzymuje poczucie tożsamości. Jedną z podstawowych funkcji tożsamości jest zakorzenianie w określonej rzeczywistości społecznej, a rzeczywistość społeczna powiązana jest z komponentem przestrzennym. Jednym słowem, funkcją tożsamości jest wytworzenie swoistej mapy, również w sensie dosłownym, przeprowadzającej, nadającej określone znaczenie społeczne otaczającemu człowieka światu. Wyławia się z otaczającej rzeczywistości miejsca *sacrum*, *profanum*, obszary centralne, peryferyjne i znaczące, krajobraz, konkretne miejsca czy obszary. Powiązanie danej przestrzeni z kwestią wyobrażeń społecznych przedstawia A. Walis: „przestrzeń społeczną danej zbiorowości stanowi użytkowany, kształtowany przez nią obszar, z terytorium wiąże ona system wiedzy, wyobrażeń, wartości i reguł zachowania, dzięki którym identyfikuje się najpełniej z tym właśnie obszarem” [Walis 1990: 26]. Owa geografia społeczna ma wymiar podwójny, umiejscawia, zakorzenia w świecie, wiąże jednostkę bądź grupę z konkretnymi „geograficznymi” miejscami, ale i z miejscami „ideologicznymi” - staje się ideologiczną geografią, geografią pamięci, wiedzy. Kategoria przestrzeni to również znaczenie, jakie jej nadajemy, ewokowany przez nią cały rezerwuar „wyobrażeń, wartości i wzorów zachowania”. Miejsca i przestrzeń wiążą jednostkę nie tylko przez topografię. Za przestrzenią doświadczaną kryją się konkretni ludzie, uczucia, wydarzenia – czyli ów wspomniany przez A. Walisa system wiedzy. Przestrzeń jest zawsze związana z człowiekiem, to miejsce interakcji. To drugi po ludziach najistotniejszy element tożsamości. Nie jest czysto geograficznym pojęciem, ale przede wszystkim jest głęboko nacechowany kulturowo [Palczyński 2008: 168]. Andrzej Sadowski w ramach identyfikacji terytorialnej wyróżnia: „autoidentyfikację terytorialną, identyfikację danej jednostki dokonywaną przez członków swojej zbiorowości, oraz identyfikację terytorialną dokonywaną przez innych niebędących członkami danej społeczności (identyfikacje społeczne)” [Sadowski 1999: 18].

Zbigniew Rykiel podkreśla w kontekście tożsamości rosnącą współcześnie skalę i natężenie zjawisk nieterytorialnych i aprzestrzennych kontaktów społecznych [Rykiel 2010: 9]. Współczesność rozszerza, ale i rozmywa zakres identyfikacji terytorialnych. Migracje, nowoczesne środki komunikacji i transportu, przemiany polityczne pogłębiają zjawisko reterytorializacji [Trąbka 2010: 35-36], gdzie z jednej strony „pryska złudzenie naturalnego, niezmiennego związku między miejscem a kulturą”. Zamazaniu ulegają realne miejsca, przestrzenie. Z drugiej strony umacniają się i są coraz bardziej dookreślane „idee miejsc” [Gupta, Ferguson 2004: 272], co dobrze

widać na przykładzie wspólnot wyobrażonych [Anderson 1997]. Przetworzone odniesienia przestrzenne tożsamości mogą być stabilnym punktem identyfikacji, zwłaszcza w odniesieniu do sytuacji kryzysowych: wojen, niepokojów, zawirowań politycznych, ideologicznych, globalizacyjnych. Tim Edensor wskazuje, iż komponenty przestrzenne, wiejskie ideologiczne krajobrazy, miejsca znaczące, miejsca kultury popularnej stają się fundamentalnym komponentem tożsamości narodowych [Edensor 2004].

Analizując badany materiał będę używał pojęcia tożsamość przestrzenna przywołanego przez W. Łukowskiego za P. Weichartem, u którego jest to „umysłowa reprezentacja i emocjonalno-afektywna ocena danego środowiska, którą jednostka włącza do koncepcji samej siebie i postrzega jako część siebie” [Łukowski 2002: 82-83]. Rozciąga się ona na wiele poziomów identyfikacji: lokalnej, regionalnej, narodowej. Jednostka włącza w zakres swojej tożsamości szereg przestrzeni, które uzna za istotne z punktu widzenia autoidentyfikacji. Przez kręgi tożsamości rozumiem obszary identyfikacji związane z określonym terytorium. Na potrzeby badania wyróżniono obszary, które respondenci mogli łatwo zidentyfikować: Europę, Polskę, region, miasto, dzielnicę oraz wieś. W niniejszej pracy chciałbym skupić się na tym, w jaki sposób badani postrzegają swoją tożsamość przestrzenną, jakie jej kręgi stanowią oś identyfikacji.

W udzieleniu odpowiedzi na powyższą kwestię pomogą badania przeprowadzone przez zespół badawczy z Instytutu Socjologii UwB w składzie: M. Biernacka, W. Wądołowski, Ł. Wołyniec w ramach szerszego projektu dotyczącego stosunku studentów do wybranych mniejszości. Badania przeprowadzono między 20 kwietnia a 5 czerwca 2015 roku na próbie 1000 osób wybranej spośród studentów studiów stacjonarnych trzech największych publicznych uczelni białostockich¹. Wśród badanych studentów znalazło się 27% mężczyzn oraz 63% kobiet. Mieszkańcy wsi stanowią 37% badanych, 9% to mieszkańcy miasta do 10 tys., 18% to mieszkańcy 10-50 tys. miast, 7% miast 50-100 tys, 26% mieszka w miastach 100-500 tys. Jako mieszkańcy ponad 500 tys. miasta zadeklarowało

¹ Badania przeprowadzono na Uniwersytecie w Białymstoku, Politechnice Białostockiej oraz Uniwersytecie Medycznym, gdzie w sumie uczy się 20 999 osób. Ze względu na wielkość badań i porozumienia z władzami uczelni zdecydowano się na użycie ankiety audytoryjnej. Objęto nią studentów studiów stacjonarnych na poziomie licencjackim i magisterskim na wszystkich wydziałach wymienionych uczelni. Dobór grup audytoryjnych był uzależniony od dostępności i zgody prowadzących zajęcia. Dobór miał charakter kwotowy, gdzie brano pod uwagę: płeć, uczelnię i wydział, na której studiuje badany. Próba ma charakter reprezentatywny dla badanej grupy studentów uczelni białostockich.

się 2%. W przypadku wyznania zdecydowana większość określiła się jako katolicy – 76,7% (z czego 56,9 % to praktykujący, a 19,7% niepraktykujący). Osoby wyznania prawosławnego stanowią 13,3% (praktykujących 8,7%, niepraktykujących 3,6%), ateści natomiast 8,75%. Inne wyznanie zadeklarowało 2,3% badanych.

Istotne informacje ukazujące relacje pomiędzy miejscem wychowania a miejscem aktualnego zamieszkania badanych respondentów pokazuje tabela 1.

Tabela 1. Miejsce wychowania a miejsce zamieszkania respondentów [%]

Miejsce zamieszkania	Miejsce wychowania			Ogółem
	Wieś	Miasto do 100 tys. mieszkańców	Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	
Wieś	41,3	2,1	3,6	17,2
Miasto do 100 tys. mieszkańców	18,3	48,1	3,6	24,4
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	40,4	49,9	92,8	58,4

Źródło: badania własne.

Osoby wychowane na wsi (41,3%) nadal mieszkają tam, gdzie się wychowały. Na zajęcia do Białegostoku codziennie przyjeżdżają z okolicznych wsi. Można zatem przypuszczać, iż miejsce wychowania stanowi dla nich istotny identyfikacyjny punkt odniesienia. Praktycznie taka sama część studentów przeprowadziła się ze wsi do Białegostoku ze względu na studia, kwestie rodzinne czy pracę. Spośród wszystkich studentów 18% z nich wyjechało ze wsi do okolicznych mniejszych niż Białystok miast. Podobną migrację zaobserwowano wśród osób wychowanych w miastach do 100 tys. mieszkańców. Prawie połowa z nich mieszka teraz w Białymstoku (49,9%) – to jedyne tak duże miasto w województwie. Pozostała część (48,1%) najprawdopodobniej pozostała w miejscu wychowania. Dla osób wychowanych w mieście powyżej 100 tys. mieszkańców to samo miasto jest miejscem zamieszkania, w niewielkim stopniu zidentyfikowano tu zmianę spowodowaną wyprowadzką do mniejszego miasta (3,6%) oraz na wieś (3,6%).

Kręgi tożsamości skierowane na wybrane obszary: Europę, Polskę, region, miasto, dzielnicę, wieś pogrupowano w szereg tabel. Dokonano tego ze względu na logiczne pogrupowanie zakresów identyfikacyjnych oraz ze względu na czytelność danych.

Tabela 2. Poczucie związku z Polską [%]

Wyszczególnienie	Identyfikacja	Procent odpowiedzi
1. Czuję się bardziej związany z:	Polską	92,0
	Europą	8,0
2. Czuję się bardziej związany z:	Polską	34,2
	Moim regionem	65,8
3. Czuję się bardziej związany z:	Polską	35,5
	Moim miastem	64,5
4. Czuję się bardziej związany z:	Polską	52,3
	Moją dzielnicą	47,7

Źródło: badania własne.

Zestawienie pierwszych trzech par wyborów respondentów ukazuje bardzo wyraźnie wybór studentów. Mają oni zdecydowanie mocniejsze poczucie związku z Polską (92%) niż z Europą (8%). Poziom identyfikacji z Polską zmienia się w zestawieniu innych par: „Moim miastem” i „Moim regionem”. Tutaj studenci wykazują mniejszy stopień identyfikacji z Polską niż z wymienionymi powyżej obszarami. W obu przypadkach poziom identyfikacji jest podobny. Bardziej niż z Polską (35,5%) identyfikują się ze swoim miastem (64,5%). W kolejnej parze w relacji do swojego regionu (65,8%) identyfikacja z Polską wynosi 34,2% (tabela 2). Już po tych wyborach widać zdecydowanie mocniejszy związek badanych respondentów z obszarami, przestrzeniami bardziej znanymi, tymi, jakie są w bezpośrednim, codziennym doświadczeniu. W tych przypadkach bardziej istotnymi stają się przestrzenie lokalne, ale co istotne poczucie związku z Polską nadal jest bardzo wyraźne. Można zatem mówić o bardzo silnym poczuciu związku z Polską w kontraście do Europy i stosunkowo silniejszym poczuciu związku z „Moim miastem” i „Moim regionem”, gdy po drugiej stronie ustawimy poczucie związku z Polską.

Tabela 3. Poczucie związku z Europą [%]

Wyszczególnienie	Identyfikacja	Procent odpowiedzi
1. Czuję się bardziej związany z:	Polską	92,0
	Europą	8,0
2. Czuję się bardziej związany z:	Moim regionem	88,8
	Europą	11,2
3. Czuję się bardziej związany z:	Moim miastem	90,7
	Europą	9,3
4. Czuję się bardziej związany z:	Moją dzielnicą	76,6
	Europą	23,4

Źródło: badania własne.

Tabela 3 przedstawia zestawienie odpowiedzi respondentów ukazujące siłę identyfikacji odnoszących się do poczucia związku z Europą. Generalnie, poczucie związku z Europą jest stosunkowo słabe w prawie każdym przedstawionym przypadku; najmniejsze, co przedstawiano wcześniej jest w kontekście Polski (8%), a zbliżonym, niewielkim poziomie występuje w zestawieniu z „Moim regionem” (11,2%) i „Moim miastem” (9,3%). Co ciekawe, poczucie związku z Europą sięgające 23,4% zadeklarowano w zestawieniu z najmniejszą z prezentowanych w ankiecie pytań z „Moją dzielnicą” (23%). W żadnym z przedstawionych kręgów, poczucie związku z Europą nie jest znaczące.

Tabela 4. Poczucie związku z regionem [%]

Wyszczególnienie	Identyfikacja	Procent odpowiedzi
1. Czuję się bardziej związany z:	Moim regionem	88,8
	Europą	11,2
2. Czuję się bardziej związany z:	Moim regionem	65,8
	Polską	34,2
3. Czuję się bardziej związany z:	Moim regionem	25,9
	Moim miastem	74,1
4. Czuję się bardziej związany z:	Moim regionem	55,5
	Moją dzielnicą	44,5

Źródło: badania własne.

W zestawieniu w tabeli 4 identyfikacja przestrzenna z regionem jest silniejsza w trzech z czterech przypadków. Najsilniejsza występuje w kontekście Europy (88,8%), słabsza w porównaniu z Polską (65,8%). Poczucie związku w zestawieniu z „Moją dzielnicą” deklaruje 55,5% respondentów. Najśłabsze poczucie identyfikacji występuje w parze z miastem. Tutaj miasto „zebrało” 74,1% odpowiedzi. Respondenci czują największy związek ze swoim regionem w kontekście najszerzych „obszarowo” punktów odniesienia.

Tabela 5. Poczucie związku z miastem [%]

Wyszczególnienie	Identyfikacja	Procent odpowiedzi
1. Czuję się bardziej związany z:	Moim miastem	64,5
	Polską	35,5
2. Czuję się bardziej związany z:	Moim miastem	90,7
	Europą	9,3
3. Czuję się bardziej związany z:	Moim miastem	74,1
	Moim regionem	25,9
4. Czuję się bardziej związany z:	Moim miastem	68,1
	Moim osiedlem	31,9

Źródło: badania własne.

Poczucie związku z miastem w zestawieniu z innymi badanymi przestrzeniami jest jednoznacznie najsilniejsze i w zakresie wszystkich zestawień utrzymuje się na wysokim poziomie (tabela 5). Najmocniejsze jest w zestawieniu z „poczuciem związku” z Europą i wynosi 90,7% odpowiedzi. Dla 74,1% miasto jest ważniejszym punktem odniesienia niż region, w którym mieszka badany (25%). Kolejne miejsca zajmują: przestrzeń Polska i największa „Moja dzielnica”. Z pierwszą z wymienionych czuje się bardziej związanymi 35,5% z miastem 64,5%. W relacji z „Moim osiedlem” 31,9% deklaruje silniejszy związek z „Moim miastem” (68,1%).

Tabela 6. Poczucie związku z dzielnicą [%]

Wyszczególnienie	Identyfikacja	Procent odpowiedzi
1. Czuję się bardziej związany z:	Moją dzielnicą	76,6
	Europą	23,4
2. Czuję się bardziej związany z:	Moją dzielnicą	47,7
	Polską	52,3
3. Czuję się bardziej związany z:	Moją dzielnicą	44,5
	Moim regionem	55,5
4. Czuję się bardziej związany z:	Moją dzielnicą	32,8
	Moim miastem	67,2

Źródło: badania własne.

Identyfikacja z dzielnicą jest najczęściej wskazywana przez respondentów tylko w przypadku zestawienia jej z poczuciem związku z Europą (tabela 6). Dla ponad 3/4 badanych identyfikacja z dzielnicą jest wyraźniejsza niż z Europą. W tej skali również można zauważyć, iż czujemy się bardziej związani z przestrzenią najbliższą. Co zaskakujące poczucie związku z dzielnicą jest najsłabsze przy zestawieniu go z poczuciem związku z miastem. Czujemy się bardziej mieszkańcami Białegostoku, Sokółki, Ełku (67,2%) niż mieszkańcami którejs z dzielnic własnego miasta czy miasteczka (32,8%). Zdecydowanie mniejsze różnice są widoczne w zestawieniu poczucia związku z Polską i własnym regionem. W obu przypadkach poczucie związku z własną dzielnicą jest mniejsze. W tym kontekście nie można mówić o tak wyraźnej sile tożsamości związanej z wychowywaniem się, poczuciem przynależności do dzielnicy. Jest to szczególnie zastanawiające w kontekście wieku respondentów. Będąc nastolatkami, dwudziestokilkulatkami bardziej czują się związani z Polską (52,3%) regionem (55,5%) miastem (67,2%) niż z własną dzielnicą. Ta najmniejsza płaszczyzna lokalności, patriotyzmu blokowego jest widoczna, ale nie najsilniejsza.

Tabela 7. Poczucie związku z wsią [%]

Wyszczególnienie	Identyfikacja	Procent odpowiedzi
1. Czuję się bardziej związany z:	Moją wsią	90,6
	Europą	9,4
2. Czuję się bardziej związany z:	Moją wsią	56,5
	Moim regionem	43,5
3. Czuję się bardziej związany z:	Moją wsią	64,7
	Polską	35,3

Źródło: badania własne.

Badając siłę tożsamości studentów, którzy czują się związani przede wszystkim z wsią zestawiono ją z następującymi przestrzeniami społecznymi: regionem, w którym mieszkają, Polską i Europą (tabela 7). Najmocniejsza identyfikacja, bo aż 90,6% pojawiła się w odpowiedziach badanych przy zestawieniu z Europą (9,4%). Badani w dominującym stopniu czują się bardziej mieszkańcami swojej wsi niż Europejczykami. Przestrzeń namacalna, jest dobrze znana w znacznym stopniu ważniejszym składnikiem tożsamości niż przestrzeń Europy. W odpowiedziach badanych widać również bardzo silną tożsamość lokalną, która w dużym stopniu dominuje nad poczuciem związku z Polską. Aż 64,7% badanych odpowiedziało, że czują większy związek ze swoją wsią niż Polską (tu 35,3%). Kolejny zakres, z którym zestawiono poczucie identyfikacji z wsią to region. Na mocniejszy związek ze swoją wsią niż regionem, w którym mieszkają wskazało 56,5%. Można zauważyć bardzo silne przywiązanie do lokalnych ojczyzn widzianych z bardzo konkretnej indywidualnej perspektywy własnego podwórka. Tutaj siła tożsamości lokalnej najmocniejsza jest w przypadku własnego podwórka. Dystans pomiędzy wsią a prezentowanymi powyżej zestawieniami przestrzeni to również dystans ideologiczny. Poczucie związku dotyczy tego co bardziej rozumiemy, tego co jest nam bardziej znane i namacalne.

Istotne statystycznie zestawienie odpowiedzi respondentów w relacji z miejscem wychowania zaprezentowano w tabeli 8.

Osoby wychowane w miastach do 100 tys. mieszkańców praktycznie nie odbiegają w powyższych zestawieniach od średniej. Większe wahania występują w przypadku osób wychowanych na wsi oraz w dużym mieście. Osoby wychowane na wsi w większym stopniu niż inne czują się bardziej związane ze swoim regionem niż z Polską, swoim miastem i dzielnicą. Osoby mieszkające w Białymstoku w większym stopniu niż mieszkańcy wsi i mniejszych miast identyfikują się z Polską swoim miastem i dzielnicą.

Tabela 8. Miejsce wychowania a poczucie związku z przestrzenią [%]

Wyszczególnienie	Identyfikacja	Miejsce wychowania			
		Wieś	Miasto do 100 tys. mieszkańców	Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	Łącznie
1. Czuję się bardziej związany z:	Polską	26,9	36,0	41,8	34,1
	Moim regionem	73,1	64,0	58,2	65,9
2. Czuję się bardziej związany z:	Moim miastem	57,8	71,0	83,4	74,2
	Moim regionem	42,2	29,0	16,6	26,8
3. Czuję się bardziej związany z:	Moją dzielnicą	28,4	45,5	48,9	44,6
	Moim regionem	71,6	54,5	51,1	55,4
4. Czuję się bardziej związany z:	Moją dzielnicą	61,4	77,8	80,2	76,6
	Europa	38,6	22,2	19,8	23,4

Źródło: badania własne.

Tabela 9. Wyznanie a poczucie związku z przestrzenią [%]

Wyszczególnienie	Identyfikacja	Wyznanie	
		rzymskokatolickie	prawosławne
1. Czuję się bardziej związany z:	Polską	36,8	23,1
	Moim miastem	63,2	76,9
2. Czuję się bardziej związany z:	Polską	47,0	59,1
	Moja dzielnicą	53,0	40,1
3. Czuję się bardziej związany z:	Polską	36,4	18,8
	Moją wsią	63,6	81,2

Źródło: badania własne.

Powyższe odpowiedzi wskazują na to, iż wyznanie respondentów wpływa na poziom niektórych identyfikacji przestrzennych. Jedynie w przypadku wyznania rzymskokatolickiego i prawosławnego można wskazać takie zależności. Katolicy na podobnym poziomie deklarują większy związek z przestrzenią lokalną. Na prawie identycznym poziomie deklarują większe przywiązanie do swojego miasta (63,2%), swojej wsi (63,6%) niż do Polski (w obu przypadkach około 36%). Wyznawcy prawosławia w zdecydowanie większym stopniu niż katolicy wskazują na przestrzeń lokalną jako istotniejsze niż związek z Polską. Dla prawie 77% prawosławnych poczucie związku z miastem jest silniejsze niż związek z Polską (23,1%). Jeszcze sil-

niejsza jest identyfikacja z własną wsią (81,2%) w porównaniu z poczuciem związku z Polską (18,8%). Prawosławni respondenci wskazali na silniejsze poczucie związku z Polską (59,1%) niż z własną dzielnicą (40,1%). Tylko w tym przypadku związek z przestrzenią lokalną: dzielnicą, w której mieszkam lub z wsią, z której pochodzę jest słabszy niż poczucie związku z własnym krajem. Można to oczywiście tłumaczyć tym, iż część studentów (szczególnie tych ze wsi) przeprowadziła się do dzielnic miejskich na czas nauki, co nie wytworzyło porównywalnie silnej więzi z nową przestrzenią. W podobnym wymiarze, choć nie tak mocnym kwestia ta przedstawia się wśród respondentów wyznania rzymskokatolickiego.

Przeprowadzone badania ukazują funkcjonowanie przestrzennych kręgów tożsamości wśród studentów białostockich uczelni. Badani studenci za najistotniejszą przestrzeń tożsamości uznali miasto, w przypadku każdej innej przestrzeni było ono najważniejszym punktem identyfikacji, bardzo silnym w porównaniu do wszystkich innych przestrzeni. Wieś, dla swoich mieszkańców, bądź osób tam wychowanych również stanowi silniejszy w pełnym zakresie przestrzennym punkt odniesienia (choć nie aż tak, jak w przypadku mieszkańców miasta). W obu wyżej wymienionych przypadkach kręgów tożsamości, żaden inny krąg nie był postrzegany jako mocniejsza identyfikacja. Następnym kręgiem identyfikacji przestrzennej jest region. Jako stosunkowo silny, ustępuje znacząco w odpowiedziach respondentów tylko przestrzeni miasta. Kolejnym co do istotności jest Polska. Góruje ona nad skrajnymi identyfikacjami przestrzennymi: znacząco nad Europą i w niewielkim stopniu nad „Moją dzielnicą”. Na podobnym poziomie badani, bardziej niż z Polską, identyfikują się z regionem oraz swoim miastem. Najsłabszymi kręgami tożsamości są przestrzenie skrajne: poczucie związku z dzielnicą oraz z Europą. Spośród badanych zmiennych jedynie miejsce wychowania i deklarowane wyznanie koreluje z wynikami badań na poszczególnych poziomach poczucia tożsamości przestrzennej. Studenci prawosławni w mniejszym niż katolicy stopniu odczuwają związek pomiędzy najsilniejszymi kręgami: miastem i wsią a Polską.

Bibliografia

- Altman I., Low S. (1992), *Place attachment*, New York.
- Anderson B. (1997), *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, Kraków.
- Edensor T. (2004), *Tożsamość narodowa, kultura popularna i życie codzienne*, Kraków.
- Gupta A., Ferguson J. (2004), *Poza „kulturę”: przestrzeń, tożsamość i polityka różnicy*, [w:] M. Kempny, E. Nowicka (red.), *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej*, Warszawa.
- Łukowski W. (2002), *Społeczne tworzenie ojczyzn. Studium tożsamości mieszkańców Mazur*, Warszawa.
- Mach Z. (1993), *Migracje i społeczne konsekwencje tożsamości*, „Przegląd Socjologiczny”, t. XLII.
- Posern-Zieliński A. (2005), *Tożsamość a terytorium. Perspektywa antropologiczna*, „Przegląd Zachodni”, nr 3.
- Sadowski A., Czerniawska M. (1999), *Tożsamość Polaków na pograniczach*, Białystok.
- Trąbka A. (2010), *Konstruowanie tożsamości terytorialnej w ponowoczesności*, [w:] Z. Rykiel (red.), *Tożsamość terytorialna w różnych skalach przestrzennych*, Rzeszów.
- Shmidt P. (2001), *Przestrzeń życia codziennego*, [w:] I. Bukowska-Floreńska (red.), *Studia etnologiczne i antropologiczne*, t. 5, Katowice.
- Walis A. (1990), *Socjologia przestrzeni*, wybór i oprac. E. Grabska-Walis i M. Ofierska, Warszawa.

SUMMARY

Between Europeanness and localism. Spaces of identity in research among students of Białystok

Space is one of the most important components, co-creating and legitimizing the basic ranges of identity. The aim of the work is to show the relationship between the spatial identity circles: Europe, Polish, region, city, village, district. The results of the analysis derived from studies conducted among a representative group of students from Białystok. Through the juxtaposition of pairs of selected space indicated the strongest, weakest and intermediate circles of identity.

KEYWORDS: sociology of space, identity